

GLOSÝ BIBLIOGRAFIA

VŠEOBECNÉ DEJINY

NOVOTNÝ, Josef. *ZÁPISKY Z PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY. Paměti českého vojáka z války a zajetí 1914 – 1918*. Ed. Petr Prokš. Praha: Historický ústav AV ČR, 2016. 132 s. + 16 s. obr. příloh. ISBN 9788072862948.

Roku 2018 sme si pripomenuli sté výročie vzniku Československej republiky a v tejto súvislosti sa nezabudlo ani na dôležitú a nezastupiteľnú rolu, ktorú zohrali legionári v Rusku. O ich pôsobení bolo dodnes vydaných viacero zaujímavých odborných prác a rovnako tak boli publikované aj spomienky niektorých účastníkov odboja – prebehlíkov či zajatcov, ktorí sa svojimi aktivitami na Ďalekom východe a neskôr už doma pričínili o prvé roky existencie ČSR. Uvedená kniha spomienok však predstavuje iný uhol pohľadu: zachytáva život bežného českého mládenca, vojaka rakúsko-uhorskej armády, bojujúceho na ruskom fronte, pre ktorého vtedajšie (z nášho súčasného pohľadu) dôležité udalosti (formovanie légii, príprava vzniku ČSR) v jeho osobnom živote *de facto* nehrali žiadnu podstatnú rolu. Nevnímal ich ako niečo intenzívne či zásadné (pravda, o dianí vo svete ani nemal dostatok relevantných informácií) a v spomienkach sa o nich nijako bližšie nezmiňuje. Narukovanie do armády, boje s nepriateľom či zajatie vnímal a opísal očami obyčajného mladého muža, ktorého vonkajšie dejinné okolnosti vytrhli zo zabehnutého života na vidieku. Čitateľ má tak

možnosť vnímať pohnuté roky vojny nie z hľadiska veľkých historických udalostí, ale prostredníctvom človeka, ktorý vnímal vtedajší sled udalostí bez politického pozadia – tak, ako ich bezprostredne sám prežíval.

V tomto prípade ide teda o druh prameňa, ktorý zachytáva skryté historické udalosti, mimo oficiálnych či úradných záznamov, ktoré je možné nájsť v archívnych dokumentoch. Josef Novotný (10. 11. 1896 – 23. 5. 1969) vo svojich zápiskoch mapuje vtedajšie dianie od svojho narukovania, popisuje priebeh výcviku, samotné boje na fronte, spomína na zranenie, nedobrovoľné zajatie a napokon približuje okolnosti návratu domov. Zaujímavá je najmä obsiahla pasáž, v ktorej spomína na pobyt v zajatí a na pomery v predrevolučnom a revolučnom Rusku. Pre mnohých čitateľov bude azda prekvapujúca informácia, že zajatci si mohli prácou na ruských veľkostatkoch zarobiť relatívne slušné imanie, a to aj v porovnaní s pomermi vo vtedajšom Rakúsko-Uhorsku.

Na prepise zápiskov pracoval pôvodne sám ich autor (o zážitkoch z vojny údajne doma nikdy nehovoril), po jeho smrti v nich pokračovali jeho vnučka a neskôr pravnučka (s. 179-236). Zápisky J. Novotného sa tak nachádzajú u jeho potomkov, ktorí naskenovaný pôvodný text i jeho prepis poskytli k dispozícii Petrovi Prokšovi z Historického ústavu AV ČR. Ten, v rámci editorskej práce, zasahoval do pamätí citlivo a len v nevyhnutnej miere, so snahou zachovať čo možno najväčšiu autenticitu dobového diela (do priloženej korešpondencie J. Novotného editor nezasahoval vôbec). Zápisky sú pre lepšiu prehľadnosť rozdelené podľa jednotlivých rokov (od r. 1914 po r. 1918). Doplnené sú kreslenými obrázkami autora pamätí, s uvedeným popisom a vzťahom k jednotlivým

stranám. Publikácia je doplnená dobovými fotografiami a prínosom je tiež uvedenie výberovej bibliografie, ktorú editor rozdelil na základnú literatúru o dejinách 1. svetovej vojny, o rozpade Rakúsko-Uhorska, o vzniku Československa, o účasti českých vojakov v 1. svetovej vojne a o výber pamätí o účasti českých vojakov vo vojne. Na záver je uvedený menný a miestny register.

Uvedená publikácia je významná predovšetkým tým, že širšej odbornej, ale i laickej verejnosti sprostredkúva skúsenosti a spomienky „obyčajných ľudí“ a má tak nezastupiteľné miesto pri hlbšom poznávaní dejín každodennosti, ktoré sa v konečnom dôsledku svojou podstatou spolupodieľajú na formovaní hlavného prúdu „veľkých“ dejín.

Marián Manák

1848 – 1945

ILLÝOVÁ, Zuzana – MALATINSKÝ, Michal. *DVA PROCESY S VOJTECHOM TUKOM*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, 180 s. ISBN 9788075528964.

Je málo kontroverzných postáv slovenských dejín 20. storočia, ako je Vojtech Tuka. Jeho životný príbeh je výrazne poznačený pravidelnými „osmičkovými“ zvratmi. Rok 1918 pre neho priniesol rozpad jeho uhorskej vlasti a nakoniec aj spôsobil predčasný koniec jeho akademickej kariéry v Bratislave. Vývoj ho nakoniec priviedol do služieb Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, v ktorej však, ako sa neskôr ukázalo, zastával aspoň istý čas záujmy Maďarského kráľovstva. Roku 1928 Tuka

rozpútal vášnivú diskusiu o česko-slovenskom pomere svojím článkom k 10. výročiu Martinskej deklarácie. Jeho štátno-filozofická úvaha a kontakty so zahraničím ho nakoniec priviedli do väzenia a HSĽS po krátkej vládnej anabáze späť do opozície. Rok 1938 ho napokon dostal z väzenia späť do politiky. Nasledujúce roky prebudili v Tukovi dosiaľ to najhoršie a sám sa stal oporou radikálneho krídla štátostrany.

Spoločná monografia dvoch mladých právnych historikov Zuzany Illýovej a Michala Malatinského popisuje a analyzuje dva odlišné, a predsa v mnohom podobné procesy, vedené proti Vojtechovi Tukovi. Ten prvý z roku 1929 podala vo svojej časti Zuzana Illýová. Na báze archívneho výskumu, spolu s podrobným vysvetlením vtedajších legislatívnych a spoločenských súvislostí, sa čitateľ oboznamuje s v mnohých aspektoch veľmi problematickým procesom, ktorý sa nepochybne dostal za hranu zákonnosti. Československý štát totiž nemohol proti nemu použiť pravé dôkazy z jeho spravodajských aktivít, a tak si jednoducho niektoré z nich s najväčšou pravdepodobnosťou „vyrobil“. Je teda otázne, či išlo o spravodlivé riešenie, vzhľadom k tomu, že Vojtech Tuka evidentne pôsobil proti záujmom československého štátu.

Druhá polovica monografie sa venuje špecifickým podmienkam vzniku retribučného súdnictva po 2. svetovej vojne. Tukov prvý proces ukázal viac ako jasne, že odsúdený napriek dlhoročnému väzeniu nezmenil sám seba. Napriek svojim sľubom pred prepustením na slobodu sa nielenže vrátil späť do politického života, ale neskôr z pozície predsedu vlády slovenského štátu sa stal ešte škodlivejším a spoločnosti nebezpečnejším, ako bol z opozičných poslaneckých lavíc pr-

vej československej republiky. Michal Malatinský v druhej časti monografie približuje čitateľovi retribučné konanie proti Tukovi. To sa uskutočnilo na podklade retribučného nariadenia Slovenskej národnej rady (nar. č. 33/1945 Sb. nar. SNR). Tukov proces bol popri procese proti Tisovi, Machovi a Ďurčanskému nepochybne druhým najsledovanejším procesom na Slovensku a priniesol verdikt, ktorý očakával každý, vrátane obžalovaného: trest smrti. Malatinský približuje zaujímavé detaily procesu: výpovede svedkov, obhajobnú stratégiu obžalovaného i náčrt jeho vnútorného rozpoloženia, ovplyvneného jeho zlým zdravotným stavom.

V monografii sa prelínajú tri roviny. Jedna je historicko-spoločenská: ukazuje profesionálne aktivity významnej slovenskej osobnosti 20. storočia v prie-sečníkoch troch štátov a troch režimov. Všíma si Tukovo vzdelanie a často veľmi nezdravé ambície v akademickom a najmä politickom prostredí, ktoré ho dva razy

posadili na lavicu obžalovaných. Druhá rovina je legislatívna: kniha ukazuje man-tinely, v ktorých sa politik prvej polovice 20. storočia mal pohybovať. Dané boli integritou krajín „svätej uhorskej koruny“, neskôr Zákonom na ochranu republiky z roku 1923 či medzinárodnými záväzkami slovenského štátu voči Nemeckej ríši. Tretia rovina je súdno-aplikačná a procesno-právna. V nej sa ochrana hodnot v súradniciach trestného práva realizuje svojou represívnou funkciou. Všetky tri roviny sa dajú síce oddeliť a skúmať osobitne, ale v skutočnosti – ako to aj autori preukázali v monografii – sa tieto roviny vzájomne prelínajú a jedna bez druhej stráca svoj zmysel a obsah. Vojtech Tuka sa tým pred nami vynára v podobe, ktorá je preňho najcharakteristickejšia: ako človek, politik a akademik, ktorý svojimi aktivitami vytváral viac problémov, ako ich sám riešil.

Miroslav Lysý